

סגולה ללידת בנים שאינם הגונים

התורה לפעמים משלימה במקצת עם דברי יצר הרע. כאשר חיילי ישראל [בתקופה העתיקה] לחמו בעת קרב, וראו אצל האויב "אשת יפת תואר" ומפני לחצים נפשיים של עת סכנה ופחדי מוות נכשלו בהרהורים אסורים, התירה להם התורה לשאת אשה נוכריה [אחרי כמה תנאים מגבילים כמו להמתין חודש, ועליה להתגייר כדת וכדין. ואם מסרבת להתגייר, עליו לשלחה לנפשה]. כל זה בנימוק של "לא דיברה תורה אלא כנגד יצר הרע" (קידושין כא ע"ב. ומובא ברש"י לדברים כ"א, י').

וכך היה מעשה על ידי דוד המלך שלקח אשה כזו, וילדה לו את אבשלום שמרד באביו ואף ניסה להרוג את אביו. כאשר דוד ראה זאת, מסרו חז"ל, "בקש דוד לעבוד עבודה זרה" (סנהדרין קז ע"א). כאשר התלונן הנביא, התנצל דוד שעושה זאת כדי למנוע חילול השם, פן ילעיזו הבריות כיצד ממלך חסיד כזה יצא בן רשע ומנוול כזה? אבל כיון שהעם יראו קלקלה כזאת כי עובד עבודה זרה, יבינו שבסך הכל דוד אינו חסיד כלל, ובכך לא ידברו לעז נגד דרכיו של הקב"ה. דוד חשב לחטוא כדי להגן על שמו הטוב של הקב"ה. [עיין שם דברי מהרש"א המפרש כי ביקש דוד לצאת לחוץ לארץ, וזה מה שנחשב כעובד עבודה זרה, ואין להבין הענין כפשוטו לעבוד עבודה זרה]. ענה לו הנביא כי נענש לקבל בן מרדן כזה כי נשא אשה שאינה הוגנת לו, וזאת לומדים מסמיכות הפרשיות ("יפת תואר" ואחר כך "בן סורר ומורה", דברים כ"א, י"ח-כ"א). יש רק לפרסם ברבים לימוד זה, ולא יהיה צורך לדוד לחטוא כדי למנוע חילול השם.

היסוד הגדול הזה שמנישואין בלתי ראויים נולדים צאצאים "מקולקלים", הזכירו חז"ל בהקשר אחר. זו לשונם: "אמר רבה בר בר חנה כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו, מעלה עליו הכתוב כאילו חרשו לכל העולם כולו וזרעו מלח, וכו'. אמר רבה בר רב אדא כל הנושא אשה לשום ממון, הויין לו בנים שאינם מהוגנים" (קידושין ע', ע"א). ושם מבואר גם כן כי הממון שהשיג הבעל על ידי שידוך זה, גם זה יאבד.

דבר זה הובא להלכה על ידי רמ"א (שו"ע אבן העזר סי' ב סעיף א) "כל הנושא אשה פסולה משום ממון, הויין לו בנים שאינם מהוגנים. אבל בלאו הכי, שאינה פסולה עליו אלא שנושאה משום ממון [שהיא עשירה] מותר". וממשיך רמ"א בסוף דבריו: "ומי שפסקו לו ממון רב לשידוכין [כלומר הורי הכלה הבטיחו סכום גדול] וחזרו בהם [מסרבים לקיים הבטחתם], לא יעגן כלתו משום זה ולא יתקוטט בעבור נכסי אשתו. ומי שעושה כן אינו מצליח ואין זיווגו עולה יפה, כי הממון שאדם לוקח עם אשתו אינו ממון של יושר, וכל העושה כן (מקרי) [נקרא] 'נושא לשם ממון'. אלא כל מה שיתן לו חמיו וחמותו יקח בעין טובה, ואז יצליח" עכ"ל. [צריך עיון כי סותר סוף דבריו

לתחילת דבריו! בתחילה רק אסר באשה פסולה, ובסוף משייך קללת חז"ל גם בנושא אשה כשרה? מצייני המקורות כותבים כי תחילת דברי רמ"א הם דברי שו"ת ריב"ש (סוף ט"ו) וסוף דבריו הם דברי ר' אהרן הכהן מלוניל, "ארחות חיים" (ח"ב הלכות כתובות, פסקא ג') בשם הראב"ד (המובאים ב"בית יוסף" לאבן העזר, סוף סי' ס"ו).

ישוב הסתירה הזאת נבין על פי דברי הגמרא בקידושין, בו פתחתנו דיונונו, וראינו שהם שני מאמרים שונים, הנאמרים ע"י שני אמוראים שונים. המאמר השני אינו מצומצם רק לענין אשה פסולה, וזה דעת ר' אהרן הכהן המובא בסוף דברי רמ"א. אבל בשו"ת ריב"ש, המקור לתחילת דברי רמ"א כאן, הבין כי מאמר ב' הוא ההמשך של מאמר ראשון, וגם בו מדובר רק אצל אשה שהיא פסולה [והוא גם התבסס על לשונו של רש"י ד"ה בנים זרים].

אבל בעל פירוש "חלקת מחוקק" (הנדפס על הדף בשו"ע) מניח כי גם סוף דברי רמ"א מוסבר לפי שיטת ריב"ש. הוא מחלק כי בתחילת דברי רמ"א מדובר שנותנים לו לחתן ברצון ובלי בעיות, והעושה כן אצל אשה פסולה, עובר איסור; אבל באשה כשרה הוא נוהג כדן. ובסוף דברי הרמ"א מדובר כשהחתן נוהג תכסיס של עיגון, לעכב הנישואין, וכופה את הורי הכלה, וזה אסור אפילו כשמדובר אצל אשה כשרה. ומסיים דבריו: "ורבים נכשלים בעבירה וכו' והעיכוב מלישא אשה בשביל חמדת ממון גורם לו להוליד בנים זרים". כאמור זה נאמר אפילו באשה שאין בה כל פסול, אם כבר השתדכו וכבר הסכימו להינשא זה לזה. כנראה שהוא לומד דלא כרש"י, והמלים בפסוק "בנים זרים" אינם מלמדים שנולדו מאשה שהיא פסולה לו, אלא הם התוצאה ממי שנושא אשה לשם ממון [ואפילו באשה כשרה]. וכן למד רמב"ן ב"אגרת הקודש" נביא דבריו להלן.

הגר"א (בביאורו לשו"ע) חולק על "חלקת מחוקק" ואומר שלא כך היישוב הנכון לבעיית השינוי מרישא לסיפא. אלא היו כאן שני מקורות שונים לדברי רמ"א, הריב"ש וארחות חיים. הריב"ש אוסר לשאת לשם ממון אך ורק אצל אשה פסולה. אבל הרב "ארחות חיים" אוסר לחלוטין לדרוש ממון אפילו באשה שאין בה שום פסול. ולא רק חתן המעכב את הנישואין עד שיפרעו לו מה שכבר הבטיחו לו, עובר על איסור חז"ל, אלא גם אותו בחור בדרך הממתין עד שיציעו לו "שידוך עשיר" עובר עבירה זו. ולשונו של הגר"א: "וזהו דלא כהריב"ש". ומסיים הגר"א "אלא [רק] אם היה לוקחה [לכלה זו] בלאו הכי, אע"ג דלוקח ממון ג"כ, אין זה נושא אשה לשון ממון". המסקנה מכך כי לפי ביאור הגר"א, גם הרמ"א אוסר דרישת ממון גם אצל אשה כשרה, והעובר על כך יענש בהולדת בנים שאינם מהוגנים.

גם מהר"ל סבור כמו הגר"א, שהם שני מאמרים נפרדים בגמרא, וכל הנושא לשם ממון, אפילו היא אשה כשרה, יהיו לו בנים בלתי מהוגנים. וכך לשונו: "ולפיכך ראוי שיהיו בנים מהוגנים נמשכים כאשר יתחברו בעצם החבור שנושא אשה לשם אישות בלבד, אבל כאשר יחשב לשם ממון הרי הוא עירוב בחבור זה דבר זר, ולא ימצא ממנו

בנים ראויים ומהוגנים בעבור ענין הזרות שבחבור הזה. והיינו דקאמר 'בה' בגדו [כין] בנים זרים ילדו' ולא קרא אותם בשם זרים רק בעבור שנתערב בזיווג דבר זר, יוצא מענין הזיווג ונמשך אחר זה בנים זרים" (חידושי אגדות, על קידושין ע"א, דף קמח בנדפס. עיין שם שהאריך עוד וביאר שיש בזה גם קללה).

ובכן, כיון שהם שני מאמרים נפרדים בגמרא וחז"ל אסרו דרישת ממון אף אצל אשה כשרה, מה יעשה בן תורה הרוצה ללמוד כמה שנים אחרי נישואיו בשלווה ללא טירדות וחובות? האם מותר לו להשתהות עד יציעו לו אשה שהוריה יתנו יותר כסף? "ערוך השולחן" (אבן העזר סימן ב', סוף ס"ק א') מתיר, כפשטות דברי ריב"ש. אבל לעומתו שו"ת חתם סופר (אבן העזר סי' ק"ג, לפני ד"ה על דברת ק') מטיף בזה מוסר נורא. זו לשונו, אחרי שהביא דברי "ארחות חיים" שלא ימתין, מפני חשש הרהור עבירה "ורבים נכשלו בעבירות כשאינם נושאים אשה במהרה, ועליהם נאמר כל הנושא אשה לשם ממון" [עכ"ל מן "ארחות חיים", וממשיך החתם סופר: ומדתלי טעמא בהרהור עבירה ועיגון [האיש], שמע מינה אפילו עני בישראל [שאין לחתן שום ממון] לא יעגן עצמו ויביא עצמו לידי הרהור עבירה וכו'. ומשנת חז"ל [כאשר אבי הכלה אינו מקיים הבטחותיו] 'תשב עד שתלבין ראשה' מיירי במקום שיכול לישא אשה אחרת וליכא הרהור עבירה. אבל בזמנינו אל ישגיח על ממון, נושא אשה לשם שמים. וכי לא ידעי רבנן מאי (תהלים נה, כג) 'השלך על ה' יהבך [והוא יכלכלך]?' "עכ"ל חת"ס. הרי סבור פשוט שאפילו באשה שאין בה כל פסול [כי כך היה הנידון שם], המתעבב נקרא "נושא אשה לשם ממון" עם כל המשתמע מזה.

ולכן כאשר מציעים לבחור ישיבה שתי הצעות שונות, עליו להעדיף רק זו שהיא בעלת מידות טובות יתירה מהשניה. ואם העדיף יותר זו שהיא בעלת הכסף, למרות שהיא פחותה מהשניה במידותיה, הוא נכשל. ובמחלוקת זו בין ריב"ש לבין ארחות חיים והראב"ד, יש לתת משקל הכרעה לדברי מסכת ארץ זוטא (פ"י) שלא הבחין בין אשה כשרה לפסולה. וכיון שמדובר בתוצאות עגומות של בנים שאינם הגונים, ודאי כל בעל תבונה יחוש לעצמו ויחמיר.

לפני שנמשיך, נגדיר מה היא "אשה שאינה מהוגנת"? כך לשון המאירי (על קידושין ע', עמ' 332 בנדפס) "ולא סוף דבר בפסלות הברור [כמו ממזרות] אלא כל שהוא רואה באבותיה שהם רשעים ונבלים ופורקי עול יראת שמים, רעים בגופם וממונם, רעים בגופם וחטאים בממונם, אע"פ שלא נתברר פיסולם מכל מקום סימן הוא לפסול" [עיי"ש הוכחותיו]. וגם לזה צריכים לשים לב בדורנו.

יש עוד כוונה פסולה הגורמת לו לאדם להוליד בנים שאינם מהוגנים. בספר "כתבי הרמב"ן" (מהדורת מוסד הרב קוק, חלק ב', עמוד של"ב) מובאת "אגרת הקודש", הדרכות ועצות לענייני זיווג של אדם עם אשתו [אמנם, העורך הרב ח"ד שעוועל מוכיח שם בעמ' שיט כי לא הרמב"ן כתב הדברים, כי אם מורו ורבו, הרב עזריאל]. ושם כותב:

"כל הנושא אשה לשם יופי וכו' בה' בגדו כי בנים זרים ילדו וכו'. כי בהיותו נושא אשה לשום יופי, הרי חיבורו אינו לשם שמים, רק הוא מהרהר בצורתה בדרך הגופניות ואינו מחשב במחשבה טהורה עליונה. והנה הבן הנולד מאותו ההרהור הוא בן נכרי וכו' ונמצא בוגדים לשם שגורמים לשכינה שתסתלק מביניהם". הרב שעוועל תמה שאין גירסא כזו ["לשם יופי"] בגמרא קידושין הנ"ל. אבל נ"ל המקור הוא במסכת דרך ארץ זוטא (פרק עשירי) "הנושא אשה לשום ממון וכו' הנושא אשה לשום זנות".

[גם מרן הראי"ה קוק הזכיר השפעה סגולית זו של כח מחשבת ההורים לפני מעשה היצירה על טיב צאצאיהם. "החינוך הפשוט מתחיל משבא הילד לכלל איזה הכרה. והחינוך המדעי משיצא לאויר העולם. והאמוני מההתחלה היצרית. [לכן] 'התקדשתם והייתם קדושים'" ("ערפלי טהר", עמ' יט; קבצים, קובץ ב', פסקא מד). כלומר [א] החינוך הפשוט הוא לענייני קיום המצוות. [ב] החינוך המדעי הוא להכיר ולהבחין בחפצים ודברים המוחשים שיש בעולמנו. [ג] והחינוך האמוני ענינו לטהרת המידות הנפשיות של הוולד.

ומצאנו לו חבר ל"אגרת הקודש" הנ"ל, ב"ספר חסידים" (מהד' כתי פארמא, פסקא תתתרכ"ב) "יהודי אחד צוה לשני בניו, אמר האב לאחד מבניו קח לך פלונית בת פלוני כי היא בת טובים. לא עשה כן ולקח אחרת בשביל יופיה, והוליד בנים שלא היו מהוגנים".

וגם רבנו בחיי (על בראשית כ"ד, ג') כתב "להזכיר העם שיזהר בנישואיו, ושלא יקח אשה לשם יופי וכו' ולא לשם ממון, כי הממון עשה יעשה לו כנפים, כנשר יעוף השמים. אבל יצטרך שתהיה כוונתו לשם שמים ושידבק במשפחה הגונה, לפי שהבנים נמשכים במידותיהם בטבע אחר משפחת האם" עכ"ל [וכך כתב המאירי על השפעת האם, בקידושין שם. ודברים נפלאים כתב החיד"א ב"מדבר קדמות", ערך "ראובן", בשם קובץ ישן כ"י].

לא נאריך אלא נציין עוד שתי סיבות שנתנו חז"ל ללידת בנים שאינם מהוגנים. האחת מוזכרת בעירובין (ק', ע"ב) והשניה בנדרים (כ', ע"א). ולעומתם הסגולות הטובות להביא ללידת בנים שהם הגונים, עיין רשימה ב"אוצרות המוסר" (חלק ב', עמ' 1063-1064).

נספח:

אבל לכאורה ישנה דעה בחז"ל המתירה לקחת אשה לשם יופי? מסופר כי בט"ו באב היו הבנות הרווקות רוקדות בכרמים, ומי שאין לו עדיין אשה, פונה לשם כדי לבחור לו אשה. ומה היו אומרות?: "יפפיות [כך הכתיב בגמרא] שבהן היו אומרות 'תנו עיניכם ליופי'. מיוחסות היו אומרות 'תנו עיניכם למשפחה'. מכוערות שבהן היו אומרות 'קחו מקחכם לשם שמים' וכו' (תענית לא ע"א). ואם חז"ל ציינו שאמרו כך, שמא זה היתר גמור? [ואמנם ב"עין יעקב" לסוגיא זו הביא עוד נוסף להנ"ל: "עשירות שבהן אומרות 'תנו עיניכם בבעלי ממון'. וזה בודאי סותר למאמר חז"ל בקידושין דף ע', לפי דעת ארחות חיים והגר"א בהבנתו ברמ"א].

ארבע תשובות בדבר.

[א] ברייתא זו סותרת המשנה המפורשת (תענית כו ע"ב) "ובנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים. ומה היו אומרות? בחור, שא נא עיניך וראה מה שאתה בוחר לך. אל תתן עיניך בנוי. תן עיניך במשפחה [כשרה]. שקר החן והבל היופי, אשה יראת ה' היא תתהלל" עכ"ל. ואם אמרו "אל תתן עיניך בנוי", כיצד הברייתא תגרוס "תנו עיניכם ליופי"? ובודאי אותו הנוסח לענין "ממון" בעין יעקב מי שהוא הוסיף, ואינו מחז"ל כלל.

[ב] הרי הירושלמי (סוף מסכת תענית) אף הוא דן בנושא זה, ומביא לשון המשנה, שהזכרנו כאן, "הכאורות [המכוערות] היו אומרות 'אל תתן עיניך בנוי', והנאות היו אומרות 'תן עיניך במשפחה'". הנה אף אחת מהן לא הזכירה לא ממון ולא מעלת היופי! וכאן לשון הירושלמי יותר ברורה מהבבלי, ויותר מוסמכת.

[ג] כיצד ניישב דברי הברייתא שהם נוגדים לנוסח המשנה? מבאר הגאון ר' צדוק הכהן ("פרי צדיק", דברים, ט"ו באב סוף פסקא א') שיש בברייתא זו רמזים סודיים לדברי השכינה מה היא אומרת לעם ישראל! ומציין מקורו ב"פרי עץ חיים" לאריז"ל (שער שבועות, פרק א). ויש להביא לו אסמכתא חזקה, כי הנה המשך המשנה הוא: "צאינה וראינה בנות ציון, ביום חתונתו, זה מתן תורה, וביום שמחת לבו, זה בנין בית המקדש". כלומר מדובר כאן בסתרים ורמזים ליחס כלל עולמי, קשר בין ה' ועמו, ולא מדובר על כל בחור ובחורה!

[ד] אפשר באמת שהבנות ההן אמרו כך, כדי לעורר רצון ופעילות אצל הבחורים. "ולא דיברה תורה אלא כנגד יצר הרע" (כמו שפתחנו בכך שיחה זו). הרי מדובר בבחורים בלתי פעילים שעד כה השתהו מלמצוא אשה וצריכים לעורר אותם. אבל העושה לשם כך, בכל זאת יינזק. דוגמא אחד לכך היא מה שחז"ל התירו לדרוך על פתיתי לחם שהם פחותים מכזית. ואעפ"כ כתבו התוספות (ברכות נב ע"ב. ד"ה פירורין) שזה יביא ח"ו עניות לאותו הדורך. ועוד דוגמא, חז"ל התירו לחולים כמה מעשים שהם תמוהים ומשונים. ואעפ"כ קבעו שהדבר יביא לנזקים (נדרים כ ע"א וע"ב). הדבר מותר, ונזקו בצדו.

כמה עמוקים דברי חז"ל, וראוי ליזהר מכל מה שהם הזהירו והתריעו. וזה נרמז בתחילת פרשת "כי תצא". הנושא "אשת יפת תואר" [נכרית] עלול להיענש ב"בן סורר ומורה". לפי ריב"ש מדובר באשה שיש בה פסול, והרי היתה בתחילה גויה. אבל לפי "ארחות חיים" הרי היא התגיירה מרצונה [כי אם תסרב להתגייר, היא חוזרת לעמה] וכבר אין בה שום פסול! תוצאה רעה זו של "בן סורר ומורה" באה רק מפני שהאיש נשא אותה משום יופייה. והרי היתה כוונה לא לשם מצוה.

וכבר הזכרנו דברי הגר"א שאם החתן נושא אשה זו מחמת מעלותיה הרוחניות, מידות טובות ועוד, ואגב כך היא גם כן בעלת ממון או גם בעלת יופי, אין בזה שום בעיה להתחתן איתה, כי לא זאת היתה מחשבתו העיקרית של החתן.